

ANTONI RIERA MELIS*

***DEL TRACTAT D'ARGELERS AL DE POISSY.
EL REGNE DE MALLORCA
ENTRE LA CORONA CATALANOARAGONESA I FRANÇA
(1298-1313)***

ABSTRACT

Towards the end of the 13th century the kingdom of Majorca strengthened its relationships with the Crown of Aragon, once it obtained its renunciation to its claims upon the Balearic islands, through the Argelers agreement. Together, the two states created by James I the Conqueror's anachronistic policy towards his own succession, opposed the French advance towards the Pyrenees and the Corberes mountains; they also resisted Ligurian hostility towards them in both basins of the Mediterranean. The alliance, however, entailed costs for James II of Majorca, who was not able to force the Catalan merchants to the payment of the new Balearic Islands tariff. It also entailed costs for his homonymous nephew in Aragon, who had to accept the setting up of an independent monetary system in the Balearic enclave as well as the proliferation of Majorcan consulates in the Maghrib. Joint diplomatic pressure obtained substantial results by 1313, at the Treaty of Poissy. The prohibition to wool and semi-elaborated cloth exports –established by the Capetians in Languedoc– was lifted, while the Valley of Aran was returned and reintegrated into Catalonia.

* Catedràtic de la Universitat de Barcelona, Membre de l'Institut d'Estudis Catalans

1. INTRODUCCIÓ

Aquest article constitueix una nova aportació a l'estudi de les relacions polítiques i econòmiques del Regne de Mallorca amb els seus dos estats limítrofs, un retorn la temàtica de la meua tesis doctoral¹, a una línia de recerca que sempre m'ha interessat, tot i que només li hagi dedicat una atenció força intermitent², no sempre ben reflectida, tanmateix, en els títols de la meua producció bibliogràfica. L'objectiu, en aquesta ocasió, és analitzar el període comprès entre 1298 i 1313, quan es va produir la liquidació de les seqüeles de la guerra de les Vespres Sicilianes i es va instaurar una nova relació de forces a la conca occidental de la Mediterrània.

Arran del replantejament de la política exterior de la Corona Catalanoaragonesa, Jaume II, per a obtenir de la Santa Seu la investidura de Sardènia i el restabliment de l'antic traçat de la frontera pirinenca, va haver de renunciar, el 1295, al Regne de Sicília i al arxipèlag balear, ocupats durant la primera fase de la guerra del *Vespro*³. L'evacuació de les Illes, inclosa al tractat d'Anagni, no es va efectuar, tanmateix, fins tres anys més tard, el setembre de 1298, arran dels acords d'Argelers⁴, en unes condicions que no hi erosionaven la puixant presència barcelonina ni comprometien l'expansionisme polític català per la Mediterrània⁵. La reintegració de la Vall d'Aran a Catalunya es revelaria, en canvi, força més complicada, ja que els negociadors gals i catalans no pogueren arribar a un acord, a Anagni, sobre l'adjudicació definitiva

1. *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca en el primer cuarto del siglo XIV. I: Las repercusiones arancelarias de una segregación*, Madrid-Barcelona, CSIC, 1986

2. "El estatuto arancelario de los mallorquines en la Corona de Aragón en el siglo XIII", *Universitas Tarraconensis*, II (Tarragona, 1978), pp. 53-88; "La lezda de Colliure bajo la Administración mallorquina. I: La reforma de aranceles de finales del siglo XIII", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, I (Barcelona, 1980), pp. 91-125; "La lezda balear de 1302, un punto de fricción entre el Reino de Mallorca y las ciudades mercantiles de la Corona de Aragón", *Estudios Históricos i Documentos dels Arxius de Protocols*, 9 (Barcelona, 1981), pp. 105-197. "El Regne de Mallorca en el context internacional de la primera meitat del segle XIV", *Homenatge a la memòria del Prof. Dr. Emilio Sáez*, Barcelona, 1989, pp. 45-68.

3. Aquest capgirament diplomàtic ha generat una àmplia bibliografia, entre la qual continuen sobressortint les aportacions de Vicente Salvert ["El Tratado de Anagni", *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, V (Zaragoza, 1952), pp. 208-359; *Cerdeña y la Expansión Mediterránea de la Corona de Aragón, 1297-1314*, Madrid, CSIC, 1956, I, pp. 91-113.] y de Francesco Giunta [*Aragoneses y catalanes en el Mediterráneo*, Barcelona, Ariel, 1989, pp. 58-66].

4. Les actes dels quals han estat publicades per Manuel. Bofarull a *Codoín ACA*, XXIX, Barcelona, 1866, pp. 45-57 i 251-259.

5. Ja que el comte-rei va exigir prèviament a Jaume II de Mallorca, que acceptés públicament que no administrava els comtats pirinencs, les illes i una part de la senyoria de Montpeller amb la plena sobirania amb què els havia rebut, el 1276, del seu pare, el Conqueridor; sinó en qualitat de feudatari honorat seu, tal com li havia imposat, el 1279, el seu germà, Pere el Gran, a l'acord de Perpinyà. Li va reconèixer, emperò, el dret d'instal·lar, a l'arxipèlag, tota mena d'aranzels duaners, sempre que no lesionessin l'estatut fiscal que hi gaudien els ciutadans de la Corona Catalanoaragonesa.

de l'enclavament. Bonifaci VIII hi va neutralitzar, tanmateix, el bloqueig mitjançant una solució de compromís: hom obriria una investigació sobre els drets adduïts per cada una de les dues parts sobre la vall, que seria administrada, mentre tant, en segrest pel rei de Mallorca⁶. El litigi per la capçalera del la Garona entrebancaria, durant gairebé vint anys, les relacions entre la Corona Catalanoaragonesa i França.

2. LES CONSEQÜÈNCIES INTERNACIONALS DEL RESTABLIMENT DE LA UNITAT TERRITORIAL DEL REGNE DE MALLORCA AL 1298

El legat que Jaume II de Mallorca havia rebut, el 1276, del seu pare, el Conqueridor, no era mes que un conjunt de petits territoris dispersos, mancat d'unitat geogràfica i políticament molt vulnerable, que, per assegurar-se la pervivència com a estat, necessitava un programa de vertebració econòmica y social dels seus tres districtes territorials, la creació d'una comunitat d'interessos materials prou atractiva com per a unir en la seva defensa els principals col·lectius illencs, rossellonesos i occitans. Segons els assessors de la cort de Perpinyà, hom havia de neutralitzar, mitjançant un creixement econòmic sostingut i espacialment equilibrat, la dispersió geogràfica i la disparitat d'afanyes de les seves forces socials. La tensió generada, a escala de la Mediterrània Occidental, per la conquesta catalana de Sicília havia obligat a Jaume II de Mallorca ha concedir, entre 1282 i 1298, una prioritat absoluta a la política exterior. La recuperació de la unitat territorial del regne i l'inici d'una etapa de distensió li van permetre, tanmateix, endegar, durant la primera dècada del segle XIV, uns sèrie de reformes, llargament meditàdes, tendents a esperonar el creixement econòmic arreu del regne, a corregir els desequilibris que hi havien provocat quinze anys de manca de regulació, a protegir-hi els sectors claus de la concurrència externa, a incrementar els ingressos fiscals mitjançant un increment de la pressió aranzelària sobre el comerç exterior i a crear un sistema monetari propi⁷. Aquesta tasca de govern va suscitar, tant als districtes insulars com continentals, un ampli consens entre la societat. Va ser aleshores que la monarquia i el poble, en estreta connexió, van forjar en realitat el Regne de Mallorca i van col·locar els fonaments de la seva curta trajectòria política⁸.

6. J. REGLÀ, *Francia, la Corona de Aragón y la frontera pirenaica*, Madrid, CSIC, I, 1951, p. 85.

7. Per a una anàlisi més detallada tant d'aquesta articulada política econòmica, com dels seus costos i resultats, vegeu: A. RIERA MELIS, "Mallorca 1289-1311, un ejemplo de 'planificación económica' medieval", *Estudios Históricos y Documentos de los Archivos de Protocolos*, V (Barcelona, 1977), pp. 199-244; i IDEM, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 157-265.

8. Que es tancaria, quatre dècades més tard, amb la reincorporació definitiva de les Illes Balears i dels comtats del Rosselló i la Cerdanya a la Corona Catalanoaragonesa, i de la senyoria de Montpel·lier a França.

a. Les reformes de les lleudes de Cotlliure i Mallorca

Aquesta política de transformació dels confins administratius en fronteres duaneres –rèplica a escala menor de la desenvolupada a la darrereria del segle XIII per Felip IV al Llenguadoc⁹– es va iniciar, el 1299, amb la posada al dia de la lleuda de Cotlliure. La reforma¹⁰ va consistir tant en una revisió de les taxes que satisfieien, al port del Vallespir, els productes inclosos en els aranzels de 1252, a fi d'adaptar-les a l'evolució experimentada entretant pels seus respectius preus, com en una important ampliació del conjunt les mercaderies sotmeses a càrrega fiscal, per tal d'integrar-hi la moneda i una considerable gamma d'articles que els catalans començaven a exportar al Llenguadoc. Entre els productes introduïts als aranzels preponderaven els articles manufacturats pobres (els obratges de palma, espart i fusta, el cordam i l'eixàrcia, la terrissa, les moles de molí i el carbó), les matèries primeres (el ferro i el glast) i els aliments de primera necessitat (la sal)¹¹.

Les unitats fiscals, en els aranzels anteriors, eren la càrrega, el costal, la bala i el feix; les quals pagaven una tarifa única, independentment del seu pes o volum. En la nova redacció, després de fixar en 3 i 1,5 quintars de Cotlliure el pes legal de la càrrega i el costal, es va establir que, quan ultrapassessin les esmentades magnituds ponderals, la tarifa normal s'incrementaria amb un plus específic, la quantia del qual oscil·laria en funció de l'excedent de pes. D'acord amb aquest criteri, es va establir també un nombre màxim de peces per a les bales i els feixos, superat el qual, s'exigiria, ultra la tarifa ordinària, una taxa especial per cada unitat excedentària¹².

Les embarcacions barcelonines, en el decurs dels seus trajectes a Llevant, només abonaven a Cotlliure, del 1265 ençà, el aranzels antics. A partir d'aquesta pràctica, es va arribar prest, per extensió, al costum que qualsevol vaixell provinent de la Mediterrània Oriental i que hagués efectuat escala a Gènova, Marsella o Aigües Mortes no pagava lleuda al Vallespir. El redactors dels nous aranzels van suprimir aquesta immunitat fiscal, al·legant que no tenia cap suport legal.

La iniciativa fiscal del monarca balear va suscitar vives protestes entre els mercaders del Principat, especialment entre el barcelonesos, que la consideraven con una abrogació arbitrària i unilateral del seu estatut aranzelari al districtes pirinencs

9. Per a eixugar uns dèficits pressupostaris creixents, com han demostrat G. Bigwood [*La politique de la laine en France sous les règnes de Philippe le Bel et ses fils*, *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, XV (Brusselles, 1936), pp. 70-102 i 429-457] i, més recentment, Gui Romestan [*La gabelle des draps en Languedoc*, *Hommage à André Dupont*, Montpellier, 1974, pp. 197-237].

10. Examinada amb detenció per A. RIERA MELIS a "La lezda de Colliure bajo la Administración mallorquina. I: La reforma de aranceles de finales del siglo XIII", *Acta Historica et Archaeologica Medaevalia*, 1 (Barcelona, 1980), pp.91-123.

11. "IBIDEM", p. 106.

12. "IBIDEM", p. 107.

del Regne de Mallorca. La reforma de la lleuda, pel fet d'actuar sobre el principal via d'abastament de draps de qualitat incrementava les disfuncionalitats provocades en el mercat interior i en el comerç exterior catalans per la disciplina de tràfic i les càrregues duaneres instaurades, a la darrerria del segle XIII, per la Administració francesa en els accessos marítims a Montpeller¹³, el principal centre meridional de redistribució de teles flamenques. Ambdós enduriments aranzelaris van suscitar, tanmateix, en l'economia catalana alguns canvis positius: en la mesura que encarien les importacions tèxtils, facilitaven la renovació de la draperia urbana al Principat. Ben prest, els mercaders catalans van substituir una part creixent de les teles nòrdiques per draps crus occitans, força més assequibles, que feien tenyir i acabar a Barcelona¹⁴. Quant el conflicte obert per la reforma de la lleuda de Cotlliure no havia entrat encara en vies de solució, dues noves iniciatives duaneres el van relegar a un segon pla: la instauració, el 1302, d'un nou aranzel a les Illes Balears¹⁵ i l'establiment, tres anys després, d'un vet a l'exportació de draps semielaborats al Llenguadoc¹⁶.

Els mercaders catalans concediren una atenció preferent a la nova lleuda de les Illes, que degradava considerablement llur estatut fiscal en un enclavament estratègic a escala de la Mediterrània Occidental. Després de fracassar els intents de resoldre el controvèrsia per la via de la negociació diplomàtica, els consistoris de les ciutats mercantils de la Corona Catalanoaragonesa, coordinats pels de Barcelona i de València, imposaren, per la primavera del 1303, als respectius homes de negocis i armadors un boicot als ports de l'arxipèlag¹⁷ i els incitaren, l'any següent, a emprendre una guerra de cors contra les embarcacions mallorquines¹⁸. La manifesta inferioritat naval del Regne de Mallorca respecte a la "confederació" obligaria al monarca illenc a rebaixar els seus plantejament duaners i permetria als mercaders catalans recuperar *de facto*, l'agost de 1305, i *de iure*, el gener de 1308, les seves antigues exempcions aranzelàries a l'arxipèlag¹⁹.

13. Per a l'abast de les pèrdues provocades al sud de les Corberes per l'escanyament mercantil de la senyoria occitana pels duaners gals, vegeu A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 85-116.

14. A. RIERA MELIS I G. FELIU, "Les activitats econòmiques a la baixa edat mitjana", a *Història de Barcelona*, dir. Jaume Sobrequés, Barcelona, Enciclopèdia Catalana/Ajuntament de Barcelona, 3, 1992, pp. 159-161.

15. *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 197-206.

16. G. BIGWOOD, "La politique de la laine en France sous les règnes de Philippe le Bel et de ses fils", *Revue Belge de Philologie et d'Histoire*, XV (Bruxelles, 1936), pp. 82-83. G. ROMESTAN, "La gabelle des draps", p. 200. A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 136-137.

17. A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 216-221.

18. *IBIDEM*, pp. 222-234.

19. *IBIDEM*, pp. 234-250.

b. El tancament de les exportacions d'articles tèxtils semielaborats en el Lenguadoc i les seves conseqüències sobre les draperies rossellonesa i catalana

Pròdig en conseqüències va ser també el veto d'exportació de draps blancs i crus instaurat, el 1305, al Lenguadoc. L'atansament del Regne de Mallorca a Corona Catalanoaragonesa, des de la pau d'Anagni, havia suscitat els recels de França, el seu aliat preferent durant la fase àlgida de la guerra del *Vespro* sicilià. Pel març de 1298, tres mesos abans de la signatura del tractat d'Argelers, l'administració gal·la havia tancat a la navegació els graus de Vic i Cauquillús, els dos principals accessos marítims a Montpeller, aleshores un dels principals centres mediterranis de redistribució de draps flamencs. Els mercaders catalans i illencs que acudien a l'empori occità eren desviats sistemàticament pels duaners francesos cap a Aigües-Mortes, un port situat uns 50 quilòmetres a l'est i on es recaptava una lleuda²⁰. La iniciativa dels agents de Felip IV obeïa també al projecte de crear una ruta que connectés Aigües-Mortes amb el gran eix comercial del Roine, per Nimes i Beucaire, capaç de competir amb la via provençal que, amb un traçat quelcom més meridional, articulava Marsella, per Salon i Arles, amb el riu²¹. Per assolir aquest objectiu, s'havia de reduir al mínim el paper mercantil de Montpeller, que capturava una bona part del tràfic que, des de la Corona d'Aragó i el Regne de Mallorca, es dirigia cap el Baix Lenguadoc i les valls del Roine i el Saona.

L'enduriment de les exigències aranzelàries dels Capets al Baix Lenguadoc i els enfrontaments socials que coetàniament sacsejaven les ciutats draperes del Mar del Nord havien provocat, pel volts del 1300, una forta pujada dels preus tèxtils al sud de les Corberes, on les draperies locals, pel seu baix nivell de qualitat dels seus productes, no estaven encara en condicions de cobrir tots els segments de la demanda interior. La caiguda forçosa de les importacions de teles nòrdiques no sols havia obligat als col·lectius solvents d'ambdós vessants dels Pirineus Orientals a substituir-los, si més no en part, pels més assequibles draps occitans²², sinó que havia repercutit també favorablement sobre la manufactura tèxtil meridional, que havia accelerat el seu procés de depuració tècnica i d'articulació amb el gran comerç. Els mercaders catalans havien començat a associar-se amb menestrals per a constituir companyies draperes semblants a les existents aleshores a Itàlia. A partir

20. J. COMBES, "Origine et passé d'aigües-Mortes", *Revue d'Histoire Économique et Sociale*, (Paris, 1972), p. 321. vegeu A. RIERA MELIS, . *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 97-111.

21. G. JEHEL, *Aigües Mortes. Un port pour un roi. Les Capétiens et la Méditerranée*, Roanne/Le Coteau, Horvath, 1985, p. 171.

22. Durant l'estiu de 1301, Ramon de Cavenach i la companyia dels Alemany, narbonesos, venien draps de la seva ciutat a Barcelona [ACB, Notarials, Bernat Vilarrúbia, manual juny-octubre de 1301, fols. 43 v.-44 r., 87 v.-88 v. i 97 r. i 97 v. El batlle de Tortosa, dos anys després, confiscava dos draps tenyits a Ponç Amat, narbonès [A. BLANC, *Le livre de comptes de Jacme Olivier, marchand narbonais du XIVe siècle*, Paris, A. Picard, 1899, II-1, p. 524]. Vegeu també *infra*, nota 28.

d'aquestes inversions d'excedents de capital comercial en el sector llaner, va millorar els canals d'abastiment de matèries primeres, es va incentivar la immigració de mà d'obra qualificada de provinença ultrapirinenca i es construïren nous obradors, amplis i ben equipats. Entre 1302 i 1304, la draperia urbana va experimentar un avenç important als districtes continentals del Regne de Mallorca i arreu de Catalunya, tot començant per Perpinyà i Barcelona.

El desenvolupament de la manufactura llanera es revelaria, emperò, un procés llarg i complex, llastat pels decalatges intersectorials. L'increment dels mitjans disponible va permetre als tintorers, bataners i paraires depurar, en el decurs de pocs anys, el seu treball fins a assolir uns nivells equiparables, del 1304 ençà, als dels seus homòlegs occitans. Els teixidors, que arrencaven d'un estadi tècnic inferior, necessitarien, en canvi, un període d'adaptació més llarg per dotar a les seves teles d'una qualitat semblant a la de les ultrapirinenques.

Els mercaders rossellonesos i catalans havien sabut explotar, tanmateix, l'inarmònic desenvolupament de les seves respectives draperies locals per a contrarestar l'escalada de preus experimentada pels articles tèxtils nòrdics. Havien substituït una bona part de les teles francoflamenques per draps crus, fabricats a Narbona o Carcassona, el tenyit i l'acabat dels quals encarregaven a menestrals de Perpinyà o de Barcelona. Amb aquesta opció, havien aconseguit reduir substancialment el cost inicial de les importacions tèxtils sense que la qualitat final experimentés una caiguda sensible, ja que "els adops de draps que.s fan en les terres dels dits senyors reis [és] melor que de les altres terres"²³ Mentre que les compres efectuades, durant els primers anys del segle XIV, pels comerciants d'ambdós vessants dels Pirineus Occidentals en les places occitanes consistien bàsicament en articles tèxtils semielaborats i llana, les seves vendes comprenien una àmplia gamma de productes, entre els quals sobresortien els cavalls, els cuirs, les matèries primeres per a la manufactura tèxtil (grana, alum i cotó), els comestibles (cereals, oli, grasses animals, formatge, fruits secs, i carn i peix salats), els materials per a la construcció naval (estopa, pega, quitrà, fusta i cordam) i uns pocs productes manufacturats (moles de molí, cera i paper)²⁴. El gros d'aquestes mercaderies procedien de la producció nacional, només unes poques, com l'alum o el cotó, havien estat adquirides prèviament en els mercats exterior. Matèries primeres a canvi de productes manufacturats, mercaderies pobres –exceptuats els cavall i la grana– per articles manufacturats de bona qualitat.

23. H. FINKE, *Acta Aragonensia*, Berlin/Leipzig, W. Rostchild, III, 1922, pp. 159-160. A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, p. 138-139.

24. H. FINKE, *Acta Aragonensia*, p. 157. J. REGNÉ, "L'importation des chevaux d'Espagne à Narbonne au d'but du XIVe siècle", *Bulletin philologique et historique*, (Paris, 1938/9), pp.178-186. G. ROMESTAN, "Els mercaders llenguadocians en el Regne de València durant la primera meitat del segle XIV", a A. FURIÓ (ed.), *València, un mercat medieval*, València, Diputació Provincial, 1985, pp. 182-189.

Si la relació dels intercanvis era palesament favorable a França, el protagonisme comercial estava més repartit, ja que, en l'explotació dels circuits, els mercaders i els transportistes catalans, rossellonesos i balears rivalitzaven amb els comerciants occitans. La concurrència induïa a alguns homes de negocis narbonesos –al més prudents– a sol·licitar del comte-rei, abans de penetrar a Catalunya, el corresponent guiatge²⁵ i generava alhora confiscacions recíproques de mercaderies, als comerciants que no s'havien proveït de salconduit.

Les marques, que afectaven a tots el connacionals del agressor, dimanaren, en bona part, d'un únic i vell contenciós, de la reclamació dels ciutadans de Tortosa que se'ls apliqués, al estuari de l'Aude, els privilegis que gaudien el narbonesos al delta de l'Èbre. Ramon Berenguer IV, el 1148, havia concedit als ciutadans de Narbona, per la seva decidida aportació en la conquesta, un alfòndec, l'exempció de tota mena de lleudes i peatges a Tortosa, i el dret de lliure ingrés i sortida²⁶. Els mercaders locals no havien obtingut, en canvi, d'una reducció aranzelària recíproca a la plaça occitana, on es recaptava una lleuda sobre tots els vaixells que passaven per la seva ribera, sempre que el seu tonatge els permetés refugiar-se, en cas de temporal o d'atac, a l'estuari de l'Aude. Aquesta dissimetria d'estatuts fiscals havia entrebancat les relacions comercials entre les dues places al llarg del segle XIII, com ho palesen tant les reiterades confirmacions de privilegis als narbonesos per part dels comtes-reis²⁷, com les recíproques confiscacions de mercaderies²⁸. Per tal de posar fi a l'escalada de represàlies, que generava pèrdues a ambdós costats de la frontera, les autoritats de Narbona, a la darrerria de 1303, va proposar al consell de Tortosa consensuar una solució. De les negociacions en va sorgir un acord, que concedia als tortosins un termini, fins a la pròxima Quaresma, per a buscar i presentar els testimonis documentals en què es fonamentava la seva pretesa immunitat aranzelària a Narbona; mentre tant, no pagarien cap mena de lleuda a l'estuari de l'Aude, però els seus carregaments, amb les corresponents càrregues fiscals, serien anotats en un registre específic, per tal de poder ser satisfets en el cas que la sentència no confirmés les seves aspiracions²⁹.

25. Pere de Limós, Pere Canavach i Bernat Ras, el 24 de febrer de 1302, van obtenir de Jaume II un salconduit, vàlid per a tots els territoris de la "confederació": ACA, C, reg. 199, fols 57 r.

26. C. PORT, *Histoire du commerce maritime de Narbone*, Paris, Durand-Dumoulin, 1854, p. 136.

27. El 1272 i el 1296, per Jaume I i Jaume II, respectivament: C. PORT, *Histoire de Narbone*, pp. 140, nota 3, i 141, nota 1.

28. El 1246 [C. PORT, *Histoire de Narbone*, pp. 137-138], el 1253 [*Ibidem*, p. 138, nota 1], el 1279 [A. BLANC, *Livre de Jacme Olivier*, II-1, pp. 449-450], el 1291 [M. GUAL, *Vocabulario del comercio medieval*, p. 368] i el 1303 [C. PORT, *Histoire de Narbone*, pp. 143. A. BLANC, *Livre de Jacme Olivier*, II-1, pp. 524-525].

29. C. PORT, *Histoire de Narbone*, p. 143.

Si la documentació oficial reflecteix robatoris i marques, la notarial palesa que, en els repetits períodes de distensió, reapareixia ràpidament la cooperació. Pels volts de 1300, comerciants i mercaderies narbonesos viatjaven, entre la capital catalana i l'estuari de l'Aude, en una barca barcelonina³⁰i, de Cotlliure a Mallorca, en un lleny balear³¹. La companyia dels Alemany i Ramon de Cavenac, de Narbona, venien draps, durant l'estiu de 1301, directament a un sastre, un jueu i una vídua barcelonins³². Durant la primavera de 1305, el comte Ermengol X d'Urgell adquiria, per mitjà de Pere Messeguer, draper barceloní, teixits a un mercader narbonès, per valor de 5.000 sous, a la capital catalana³³.

Les exportacions creixents de teles semielaborades incidien positivament en l'activitat dels pentinadors, filadores i teixidors de les places occitanes, però hi lesionaven els interessos del tenyidors i dels paraïres, que contemplaven –impotents– com una part de la producció tèxtil local no passava pels seus obradors, ja que era tenyida i acabada al sud de les Corberes. Els gran perjudicats per la incidència d'aquest factor extern eren, per altra part, els menestrals més ben organitzat corporativament, circumstància que explica que, al febrer de 1305, obtinguessin de Felip IV, a canvi del pagament d'uns drets sobre tots els draps fabricats al Llenguadoc, un vet a l'exportació de llana, ramat oví, teles semielaborades i draps blancs³⁴.

El tancament de les exportacions de draps crus instaurat al Midi exclouïa els mercaders estrangers del procés productiu, pel fet de restringir-ne l'accés exclusivament als producte acabats, un cop que aquest havien recorregut tota la cadena de producció, assegurava als menestrals occitans totes els guanys parcials generades per la fabricació de draps i proporcionava al sobirà una nova i important font d'ingressos. El decret significava, doncs, una presa de posició per part dels paraïres i tenyidors occitans davant la concurrència de la naixent draperia catalana, tenia un marcat caràcter proteccionista.

30. Conduïda per Guerau de Canals, que va capturada, en aigües de Torroella, el 24 de juny d'un any no precisat, per una galera lligur, patronejada per Baraterio; els mercaderes narbonesos valoren les seves pèrdues en 256 lliures 15 sous i 10 diners melgoresos: A. BLANC, *Le livre de Jacme Olivier*, II-1, p 506.

31. El de Bernat i Pere Des Coll, que fou interceptat, a mitjan abril de 1301, per un lleny provençal, conduït per Pere Bigarà, que es va apoderar de 25 bales de draps, pertanyents a vuit mercaders narbonesos: AHM, Suplicacions, II, fols. 235 r.-235 v.. A. BLANC, *Le livre de Jacme Olivier*, II-1, pp. 515-517.

32. ACB, Notarials, Bernat de Vilarúbia, manual juny-octubre de 1301, fols. 43 v.-44 r., 87 v.-88 v. i 97 r.-97 v.

33. ACB, Notarials, Bernat de Vilarúbia, manual de 1305, fols. 132 r.-132 v.].

34. C. DEVIC –J. VAISSETTE, *Histoire Générale du Languedoc*, Tolosa del Llenguadoc, Privat, IX, 1886, p. 377, nota 4. G. BIGWOOD, "La politique de la laine", pp. 82-83. G. ROMESTAN, "La gabelle des draps", p. 138. A RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 136-137.

El veto, tanmateix, podia obeir també, si més no indirectament, a causes de natura política. A començament d'abril de 1304, Bernat Deliciós havia ofert a l'infant Ferran de Mallorca, durant una entrevista furtiva celebrada a Montpeller, l'homenatge del cònsols de Carcassona i la direcció d'un aixecament que restabliria, sota la seva autoritat, les antigues llibertats del Llenguadoc. El franciscà havia demanat al príncep que assumís la legitimitat de la vella casa comtal de Sant Gil, vacants, des del 1271, per la mort sense descendència de Joana de Tolosa. El complot, tot i que havia estat avortat per una decidida intervenció de Jaume II de Mallorca³⁵, degué contribuir a incrementar la desconfiança entre els governs de Paris i Perpinyà. Les restriccions comercials instaurades al nord de les Corberes també podrien constituir, doncs, una mesura de reafirmament de la sobirania francesa a Occitània i una advertència, tant per al monarca balear, com per al comte-rei, sobre les oneroses conseqüències de qualsevol intent de suport als resistents al domini Capet, als partidaris de retornar a la situació anterior als tractats de Meaux-Paris i de Corbeil. La croada anticàtara i la victòria de Muret, segons els assessors de Felip IV, havien tallat de soca-rel els vincles polítics entre la Corona Catalanoaragonesa i el Llenguadoc.

Les mesures promulgades per Felip IV va ser aplicades, en les senescalies occitanes, amb un rigor extrem. Per fer front a la disfuncions que la iniciativa capeta generava en els mercats tèxtils rossellones i català, un conjunt de mercaders redactaren, a final de 1305 o començament de 1306, redactaren un memoràndum per a Jaume II d'Aragó i el seu homònim balear³⁶. Els autors proposaven el tancament de les fronteres de la Corona Catalanoaragonesa i del Regne de Mallorca als teixits francesos i l'adopció d'una decidida política de foment i estímul de la manufactura llanera. Els dos destinataris i els seus respectius assessors, després d'analitzar detingudament el contingut del memoràndum, va aplicar, als respectius territoris, tots els suggeriments relatives a la potenciació de la draperia; no es van atrevir, en canvi, a tancar les fronteres als draps francesos, que continuaren circulant lliurement al sud de les Corberes.

Jaume II de Mallorca, entre 1306 i 1311, va impulsar la producció de llana en el Rosselló i la Cerdanya, va autoritzar-hi l'aprofitament intensiu de les pastures reials i va adoptar mesures favorables per al pastors³⁷. Coetàniament, a Perpinyà, els sobreposats de la corporació dels paraires i els tintorers van reglamentar el tenyit dels draps³⁸. A Catalunya i Aragó es degueren adoptar també mesures d'estímul a la producció de fibra. El consell municipal i les autoritats corporatives, a Barcelona,

35. M. ROQUEBERT, *Histoire des Cathares*, Paris, Perrin, 2002, pp. 468-471.

36. El document -editat per H. FINKE, a *Acta Aragonensia*, III, pp.155-162- ha estat analitzat per G. ROMESTAN, a "La gabelle des draps", pp. 200-201, i per A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp.137-144.

37. A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp 144-145.

38. *IBIDEM*, p. 145.

mancomunaren així mateix esforços a fi d'eleva la qualitat dels draps locals. Pel gener de 1308, s'hi van redactar les primeres ordenances tècniques per als teixidors³⁹. Els vint-i-nou articles dimanaven d'un únic afany: incrementar la finor de la producció local, mitjançant l'eradicació del frau, l'ensinistrament de la mà d'obra i la modernització de l'equipament en cada una de les fases del procés productiu. El model elegit tant als districtes continentals del Regne de Mallorca com al Principat no van ser, emperò, els luxosos draps flamencs, sinó els occitans, de bona qualitat intermèdia⁴⁰.

c. L'establiment dels primers consols mallorquins a ultramar

Les seqüeles del restabliment de la unitat territorial del Regne de Mallorca, el 1298, no van ser, en el pla internacional, només de natura duanera, aranzelària, assoliren també l'àmbit de la representació exterior. Fins aleshores, la defensa dels interessos comercials i la resolució dels litigis professionals dels ciutadans de la "confederació" i del regne balear a l'estranger havien estat competència exclusiva dels cònsols de catalans. Elegits inicialment pels mercaders catalans residents a la plaça, Jaume I, el 1266, concedí al consell de Barcelona el dret de designar, d'entre els homes de negocis de la ciutat, els delegats reials per als emporis de Llevant⁴¹, competència que, dos anys després, estenia als ports bizantins i d'arreu d'ultramar⁴². El sobirà, no obstant aquestes concessions, es va reservar el nomenament dels cònsols de Tunis i de Bugia. El monopoli de la designació dels agents diplomàtics i el control de la seva gestió interessaven, doncs, tant al sobirà com al poderós consell de Barcelona. La recuperació de les Illes Balears va significar, tanmateix, per a Jaume II de Mallorca que havia arribat el moment d'endegar un dels seus antics propòsits, de crear una xarxa de consols propis a d'ultramar. El projecte, pel fet de no haver estat contemplat als acords de Perpinyà i d'Argelers, que regulaven les relacions entre la Corona Catalanoaragonesa i el Regne de Mallorca, lícit, ja que tot allò que no és explícitament prohibit és permès, legal. Per al monarca balear, cada instauració d'un representant propi a un mercat exterior, a més de significar un reconeixement internacional de la segregació del Regne de Mallorca de la Corona Catalanoaragonesa,

39. Editades per M. RIU, a "Aportación a la organización gremial de la industria textil catalana en el siglo XIV", *VII Congreso de Historia de la Corona de Aragón*, Barcelona, 1962, II, pp. 556-559.

40. Per a una visió més detallada d'aquest procés de desvetllament de la draperia urbana Perpinyà i a Barcelona, vegeu A. RIERA MELIS, . *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, pp. 137-149; i A. RIERA MELIS i G. FELIU, "Les activitats econòmiques a la baixa edat mitjana", pp. 161-163.

41. AHCB, LV, I, fol. 228 r.; ed. C. Batlle a A. de CAPMANY, *Memorias históricas sobre la marina, comercio y artes de la ciudad de Barcelona*, Barcelona, Cámara Oficial de Comercio y Navegación, 1962, II/1, pp. 35 i 36.

42. AHCB, LV, I, fol. 229 r.; ed. *Ibidem*, p. 39.

refermava el control judicial i mercantil sobre els seus súbdits al exterior, hi agilitzava la defensa del seus interessos, tot equiparant-los jurídicament als ciutadans de la “confederació” i de les repúbliques italianes, permetia un càlcul força precís dels drets duaners que havien pagat en cada plaça i en facilitava la recuperació d’una part. La sol·licitud de l’obertura d’un consolat de mallorquins desencadenava sistemàticament, emperò, sengles rèpliques dels dos principals perjudicats: el consell de Barcelona denunciava la iniciativa davant el monarca aragonès, el qual feia saber de seguida a l’executiu corresponent que el rei de Mallorca administrava el regne en qualitat de vassall seu, no pas amb plena sobirania, i que els seus súbdits, a ultramar, havien de continuar, doncs, sotmesos a la jurisdicció dels cònsols de catalans. El resultat depenia de la relació de força vigent en cada plaça, del balanç dels guanys i de les pèrdues que per al govern local significaven la cooperació diplomàtica i el poder coercitiu de la Corona Catalanoaragonesa i del Regne de Mallorca, respectivament.

La secessió consular es va iniciar per Bugia, una de les poques places del Magreb on l’activitat comercial del mallorquins superava la dels catalans. Un primer intent d’instal·lar-hi un representant va ser avortada, l’abril de 1300, per una severa advertència de Jaume II d’Aragó al sultà⁴³. Dos anys després, combinant amb seny la persuasió diplomàtica amb les mesures de força, el monarca aconseguia, tanmateix, d’Abu-l-Baqa Halid un tractat equiparable al que Jaume II havia obtingut, l’any anterior, de Tunis. El sultà es comprometia a reparar els danys soferts pels mallorquins en els seus territoris –avaluats en 2.000 dinars d’or– mitjançant el retorn a la Corona de Mallorca d’una part dels drets duaners satisfets pel seu súbdits, els quals, a més, podrien exportar a Bugia, lliure d’impostos, alguns productes balears, tot començant per l’oli, i disposarien d’alfondecos a la capital i en altres ports del sultanat, regits per un cònsol⁴⁴. Sembla que la duració prevista del tractat fou de cinc anys, en tot cas, encara estava en vigor el maig del 1307.

El 12 de novembre de 1302, el governador de Mallorca, en nom del rei i d’acord amb el consell de la capital, va anomenar al mercader local Benet Blancall cònsol dels mallorquins a Bugia⁴⁵, on ja hi residia un notari illenc, per a redactar els contractes del seus conciutadans⁴⁶. El tractat de Bugia va estrènyer les relacions entre aquest sultanat i el Regne de Mallorca. La duana bugiota, des de la seva signatura, reintegrava al representant del monarca balear el 25% dels drets que havien satis-

43. ACA, C, reg.115, fol. 390 v.

44. CH. E. DUFOURCQ, *L’Espagne Catalane et le Maghrib aux XIIIe et XIV siècles*, Paris, PUF, 1966, p. 421.

45. AHM, LR, I, fol. 20 r.; ed. A. RIERA MELIS, *La Corona de Aragón y el Reino de Mallorca*, I, p.302.

46. AHM, LR, fol. 21 r.; cit. CH. E. DUFOURCQ, *L’Espagne Catalane et le Maghrib*, p.421, nota 11.

fet els seus súbdits. Aleshores, la duana de Tunis retornava als agents de Jaume II d'Aragó el 50% de les taxes que hi havia pagat els mercaders catalans⁴⁷. El restabliment de la pau va esperonar la convergència de comerciants balears i catalans als mercats del Magreb, tot generant-hi, una àmplia gamma de situacions, que anaven des de l'associació a curt o mitjà termini fins al robatori: el lloctinent reial a Mallorca, a començament del 1306, embargava bens de Berenguer de Cases, pels danys que havia inferit, a Berberia, a Pere Esteve, barceloní, i a alguns mercaders illencs⁴⁸. La ràpida intervenció de les autoritats mallorquines palesa un afany per evitar que els incidents puntuals contribuïssin a degradar les relacions a nivell d'estats.

El segon i el tercer nodes de la xarxa consular corresponen a Gènova i a Pisa, dues àrees on l'activitat econòmica desenvolupada pels mercaders balears també superava, aleshores, la dels catalans. El funcionament de segles consolats de mallorquins⁴⁹ està documentada el 1303. La posició perifèrica que ocupaven els ports de Liguria i Toscana en el sistema de les rutes navals bastit pels catalans i les seqüeles que la infeudació de Sardenya havien provocat en les ja tibants relacions de la "confederació" amb les dues repúbliques italianes reduïren, tanmateix, l'impacte econòmic de la iniciativa de la cort de Perpinyà i n'impediren la neutralització, mitjançant un decidida ofensiva diplomàtica, per part de Jaume II d'Aragó.

3. EL RESTABLIMENT ASINCRÒNIC DE LA COOPERACIÓ ECONÒMICA I POLÍTICA

L'abrogació de la reforma de la lleuda de les Illes i la hostilitat creixent tant amb França, per la ingerència en els accessos marítims a la senyoria de Montpeller i la disputa de la vall d'Aran, com amb Gènova, arran de la infeudació de Sardenya i les campanyes dels almogàvers a l'Imperi Bizantí, van afavorir l'acostament entre la Corona d'Aragó i la Corona de Mallorca, tan a nivell polític com econòmic. Aquesta atmosfera de cooperació fou sacsejada sovint, emperò, per alguns incidents, generats per la concurrència política i comercial al Magreb i al Baix Guadalquivir, i per modificacions dels respectius sistemes fiscals. Per tal que la documentació diplomàtica reflecteix amb força més detall les divergències que no pas les enteses, de la ràpida anàlisi dels litigis i de les seves conseqüències no s'han ha de deduir que el tret general de les relacions fos la tibantor. Les divergències, encara que nombroses, foren transitòries i d'abast limitat, i mai impediren la col·laboració a nivell d'estats davant els enemics comuns, França i Gènova, ni entre els mercaders catalans i mallorquins a la franja mediterrània ibèrica i a ultramar. L'instin comercial dels

47. CH. E. DUFORCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, pp. 421-422.

48. AHM, LR, II, fol 115 r.

49. F. SEVILLANO, "Mercaderes i navegantes mallorquines (siglos XIII-XV)", en *Historia de Mallorca*, cord. J. Mascaró Pasarius, Palma de Mallorca, J. Mascaró, 1971, p. 500.

catalans i dels mallorquins, en les èpoques conflictives, incitava els respectius poders públics a arribar a acords, per tal que el tràfic no es col·lapsés; el comerç guiava la política, el negoci precedia la diplomàcia.

a) La concurrència comercial dels mallorquins i els catalans al Magreb

Al 1308, les relacions entre el Regne de Mallorca i els sultanats de Tunis i Bugia, després de sis anys d'entesa i cooperació, experimentaren una ràpida degradació. Les causes, no ben reflectides en les fonts documentals disponibles, podrien consistir en la negativa del reintegrament per part del sultà Abu Asida al monarca balear d'una part dels drets duaners satisfets pels seus súbdits a Tunis i en alguns atacs piràtics soferts per mercaders mallorquins en aigües bugiotes⁵⁰. Jaume II de Mallorca, en contra del parer dels mercaders balears, va prohibir el comerç entre l'arxipèlag i els sultanats hàfsides, va retirar el seu agent diplomàtic de Bugia i va armar una esquadra de galeres per tal que practiqués el cors a llarg de les seves costes. Mentre el replegaments forçós dels mercaders i del cònsol illencs afavoria la penetració dels concurrents catalans al Magreb Oriental, l'inici de les hostilitats va agilitzar les negociacions de sengles acords de pau i comerç entre la Corona Catalanoaragonesa Tunis i Bugia, signats l'agost del 1308 i el maig de 1309, respectivament⁵¹. Amb motiu d'aquest vet comercial, les autoritats balears van retenir carregament de mercaders valencians en trànsit cap Ifriqiya, i l'esquadra corsària va capturar embarcacions catalanes en els mars d'Ifriqiya, iniciatives que provocaren l' incautament immediat de mercaderies i de vaixells mallorquins als ports de la "confederació".

A la primavera de 1310, les mesures de força adoptades per Jaume II de Mallorca començaren a produir resultats diplomàtics, Abu-l-Baqa acceptà analitzar les qüestions pendents. Pel juliol, després d'un intercanvi d'ambaixades entre Bugia i Ciutat de Mallorca, es restablí la pau entre ambdós estats⁵²; les negociacions es prolongarien, tanmateix, fins a la tardor de 1312, quan es signaria un nou tractat⁵³. Les clàusules fonamentals de l'acord consistien en la llibertat recíproca de comerç, l'intercanvi de captius, la devolució dels bens confiscats, el restabliment del cònsol dels mallorquins a Bugia i la instauració d'un altre, per a Djidjelli, Alcoll i Constantinina, i el reintegrament al monarca balear de la meitat dels drets de duanes satisfets

50. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, pp. 446-447.

51. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, pp. 442 i 447.

52. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p. 499.

53. E.K. AGUILÓ, "Tractat de pau entre el rei de Mallorca don Sanxo i el de Bugia Boyahia Abubechre (1312)", *Boletí de la Societat Arqueològica Lul·liana*, XV (Palma de Mallorca, 1914/1915), pp. 218-220. R. BRUNSCHVIG, *La Berbérie Orientale sous les Hafides, des origines à la fin du XVe siècle*, Paris, Adrien-Maisonneuve, I, 1940, pp. 134-135. M. DURLIAT, *L'Art en el Regne de Mallorca*, Mallorca, Moll, 1964, p. 25, nota 17. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p. 501.

pels seus súbdits en aquelles quatre places⁵⁴. El corsarisme mallorquí, aleshores, ja s'havia canviat d'escenari, s'havia traslladat a les costes del sultanat abduadida de Tremissèn⁵⁵. La canalització de les divergències pendents per la via diplomàtica també va donar resultat a Tunis, on Gregori Salembé, en nom del rei de Mallorca, va signar, el 28 de gener del 1313, un tractat de pau amb el sultà Ibn al-Lihyani⁵⁶, en què es reconeixia als mercaders balears i rossellonesos el dret de disposar de cònsol i d'alfondec propis a Tunis i a Bona. Les altres clàusules eren les acostumades en aquesta mena d'acords. Tot i que no havia estat estipulat al text del tractat, Abu-Bakr, successor de Ibn al-Lihyani, es va comprometre, uns mesos després, a retornar a Sanç de Mallorca la meitat dels drets de duana satisfets pels seus súbdits al sultanat, fins a un total de 1.500 dinars d'or anuals⁵⁷.

La recuperació del protagonisme dels homes de negocis balears als dos sultanats i l'entrada en funcionament dels quatre consolat exclusius van ser contemplats amb alarma tant pels comerciants catalans com per Jaume II d'Aragó, que, el 25 de setembre de 1312, ja havia declarat trancades les treves fins aleshores vigents amb els sultanats de Marroc, Tremcen, Bugia i Tunis, i havia autoritzat l'armament d'embarcacions, a Catalunya, per practicar el cors arreu del Magreb⁵⁸, tot i el perill que aquesta mena d'iniciatives significava per al comerç exterior de la pròpia "confederació". El capgirament del to de les relacions van provocar una protesta d'Ibn al-Lihyani, que, a la darrerria de gener del 1313, recordava al comte-rei que la Corona d'Aragó i Tunis estaven vinculats per un tractat de pau, la vigència del qual encara no havia acabat⁵⁹. Durant l'estiu de 1313, Guillem Bou, valencià, i Pere Perelló, mallorquí, al front de sengles llenys armats interceptaren, aprofitant l'esmentada llicència, el lleny de Pere Gavarra, barceloní, i Pere Menart, mallorquí, en aigües de Tripoli, amb el pretext que es dirigia cap a l'esmentat port amb un carregament de fusta per a la construcció naval, i el desviaren cap a València, on vengueren el vaixell i el carregament⁶⁰. Els damnificats denunciaren les pèrdues davant el consell de Barcelona, tot al·legant que el destí previst per la fusta era Malta, no pas Tripoli. El consistori, després d'examinar-ne les proves, va acceptar la denuncia i la va elevar, el 23 de novembre, al sobirà⁶¹. La ruptura de relacions de la Corona Catalanoaragonesa amb els sultanats bereber, si més no amb Tunis, seria, emperò, curta, ja que,

54. Fins a un total de 15.000 dobles d'or anuals

55. AHM, LR, II, fol. 169 r.

56. R. BRUNSCHVIG, *La Berbérie Orientale*, I, p. 35. M. DURLIAT, *L'Art en el Regne de Mallorca*, p. 25, nota 17. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p. 501.

57. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p. 502.

58. ACA, C, reg. 240/1, fol 85 r.

59. A. ALARCÓN y R. GARCÍA de LINARES, *Los documentos árabes diplomáticos del Archivo de la Corona de Aragón*, Madrid, Estanislao Mestre, 1940, p. 283.

60. AHCB, LC, II, fols. 66 v.-67 r.

61. IBIDEM.

pel febrer de 1314, hom signaria un nou tractat de pau⁶², que garantia a Jaume II la recuperació d'un part dels drets de duaners satisfet pels seus súbdits directes en el sultanat, fins a un import de 1.000 dinars d'or anuals⁶³

b. La marca antimallorquina de Pere Borrell

Tot i que un seguiment curós per part dels dos monarques va permetre, entre 1308 i 1316, una solució ràpida d'aquests incidents provocats per la concurrència política i comercial a Ifriqiya, en alguns casos, com el del barceloní Pere Borrell, no es va poder evitar l'escalada. Durant l'estiu de 1309, poc mesos després de la signatura del tractat de pau entre la Corona d'Aragó i el sultanat de Bugia, una esquadra mallorquina que practica el cors en les mars d'Ifriqiya va interceptar, a l'entrada del port d'Alcoll, el lleny de Pere Borrell, provinent d'Alacant, i el va desviar cap a la capital balear, on va ser retingut per espai de quatre mesos, durant els quals el carregament de fruita⁶⁴ que transportava es feu mal bé⁶⁵. El damnificat va avaluar els danys en 700 lliures barcelonines.

Pel gener de 1312, Jaume II va reclamar al monarca balear el pagament de la indemnització a Pere Borrell⁶⁶. Passats un mesos, davant la morositat de la administració mallorquina, va concedir, amb l'acord del consell reial, una llicència de marca al damnificat. Les confiscacions de què eren víctimes el seus súbdits arreu de Catalunya van induir a Sanç de Mallorca a sortir de la indecisió: a començament de setembre de 1316, ordenava que es resarcís al barceloní per les pèrdues sofertes⁶⁷. La quantitat entregada no degué ser, emperò, la demanada, ja que el 9 d'octubre el monarca balear comunicava a Jaume II que estava disposat a revisar la indemnització pagada, a canvi del cessament de les incautacions de bens als seus súbdits⁶⁸. El comte-rei, tres setmanes després, decidia sotmetre la disputa a la consideració de dos experts en dret, substituir, mentrestant, les confiscacions efectives

62. ACA, C, reg. 24, fol 116 r.-117 r. , i reg. 337, fols. 199 r.-200 r. CH.E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p. 500 i 5003.

63. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p. 502.

64. Els esmentats *fructus* devien consistir en figues i panses, dues mercaderies que, durant la baixa edat mitjana, circularen sovint entre els ports meridionals valencians i les places d'Ifriqiya: J.L. SOLER MILLA, "Relaciones comerciales entre Valencia i el Norte de África en la primera mitad del siglo XIV", *Miscelánea Medieval Murciana*, XXVII-XXVIII (Murcia, 2003-2004), pp. 134-136 i 150-152; M. T. FERRER I MALLOL, "Figses, panses, fruita seca i torrons", *La Mediterrània, àrea de convergència de sistemes alimentaris (segles V-XVIII)*, Palma de Mallorca, 1995, pp. 192 i 199-201

65. AHM, LR, III, fols. 10 v.-11 r.

66. *IBIDEM*.

67. ACA, CRD, Jaume II, n. 5517.

68. *IBIDEM*.

de mercaderies per dites⁶⁹ dels titulars en banques locals i suspendre la subhasta dels embargaments⁷⁰. Els dos perits, Bertran de Seva, jurista barceloní, i Berenguer d'Argilaguer, ardiaca de las valls d'Andorra, iniciaren l'examen de la documentació aportada tant per Pere Borrell com pel consell reial a mitjan novembre, quan Jaume II, en prova de bona voluntat, ordenava al veguer de Barcelona que fes restituir als súbdits del monarca balear totes les mercaderies incautades que romanguessin encara per subhastar, després d'exigir-los garanties què, si la marca era declarada legal, les retornarien⁷¹. A començament de 1317, els experts conclouien el dictamen: la concessió de la marca per part del sobirà aragonès va ser justa i raonable, però el rei de Mallorca, d'acord amb un vell costum, podia incautar les mercaderies als comerciants estrangers que, des del seus dominis, portessin queviures als estats amb que mantenia un conflicte armat⁷². La segona clàusula de la sentència no va complaure a la part catalana: Jaume II, el 28 de març, exposava al monarca balear que l'esmentat costum, tot i estar acreditat històricament⁷³, no era d'abast universal, ja que una veda d'aquesta mena només es podia aplicar a aquells que hi haguessin estat específicament inclosos i advertits amb antelació, circumstàncies que no es van donar en el cas de Pere Borrell, la marca del qual romania, doncs, en vigor, ja que era ajustada a dret⁷⁴.

La part balear, en canvi, no va escatimar esforços a l'hora buscar arguments que acreditessin la validesa jurídica del dret de vet mercantil utilitzat per Jaume II de Mallorca contra els vaixells i mercaders de la "confederació" durant la guerra de Bugia. Després de gairebé un any d'estancament diplomàtic i de reanudació dels segrests tant a Catalunya com a València, les negociacions es reactivaren a començament de maig de 1318, quan Jaume II, va demanar al monarca balear la tramesa de noves proves, assegurant-li que tornaria a sobreseure les incautacions de mercaderies als comerciants balears i pirinencs⁷⁵. Malgrat les promeses formulades a Sanç de Mallorca, el veguer de Barcelona, durant l'estiu, va autoritzar la venda dels draps incautats a uns mercaders perpinyanesos a Pere de Bages, amb la condició que no els podria vendre ni els hauria de pagar fins a la pròxima festivitat del Tots Sants. El 30 de setembre, el rei desautoritzava aquesta iniciativa i ordenava al veguer que s'emparés dels draps i que els deixes en dipòsit, fins noves instruccions, a l'esmentat

69. Tranferències de diners entre dipòsits bancaris.

70. ACA, C, reg. 243, fols. 190 r.-191 r.

71. ACA, C, reg. 243, fol. 203 v.

72. ACA, C, reg. 243, fols 262 v.-263 r.

73. Sanç de Mallorca l'havia utilitzat, durant el 1313, contra un mercader i una embarcació lligurs que, malgrat la veda vigent, havien traslladat mercaderies, des de l'arxipèlag, al sultanat de Granada: AHM, LR, III, fols. 103 v.-104 r. i 127 r. 127 v.

74. ACA, C, reg. 243, fols 263 r. i 268 r.

75. ACA, C, reg. 244, fols. 303 v.-304 r.

Pere de Bages⁷⁶. A la darrerria de novembre, l'infant Joan va rebre sengles ambaixades del monarca balear i del municipi de Perpinyà, a les quals només oferí, d'acord amb el consell reial, bones paraules⁷⁷. Després de mesos de negociacions infructuoses, a Barcelona, al més alt nivell, a començament de desembre es temptejava una nova solució: la tramesa de Pere Borrell a la cort de Perpinyà per a negociar-hi la quantitat per la qual estaria disposat a renunciar a la seva patent de marca⁷⁸. Els contactes directes deurien produir els efectes esperats, ja que, des del gener de 1319, la llarga qüestió de la marca antibalear de Pere Borrell desapareix dels registres de la cancelleria reial aragonesa. De la lectura atenta de la documentació generada per aquest conflicte es desprèn que, tant Jaume II com Sanç, tot i defensar fermament els interessos dels respectius súbdits, tenien la voluntat de no atiar el conflicte, de renunciar a les mesures de força, de canalitzar-lo per la via de la negociació, de tenir sempre en compte el parer de la part contraria. També emergeix amb claretat de les fonts coetànies que els perpinyanesos, durant la segona dècada del segle XIV, ja jugaven un paper molt actiu en l'abastament de draps del mercat català.

c. L'ampliació de la xarxa de consolat exteriors mallorquins

Una altra de les causes de discordança entre la cort de Barcelona i la de Perpinyà va continuar sent la representació exterior dels respectius súbdits. La discòrdia es va iniciar aleshores amb el consolat de mallorquins de Sevilla. La capital del Baix Guadalquivir, durant la segona meitat del segle XIII, havia esdevingut no sols el principal mercat exportador dels excedents agropecuaris d'Andalusia i La Mancha, sinó també una escala important en les rutes navals que començaven a connectar els emporis de la conca occidental de la Mediterrània amb els ports atlàntics. Aquesta doble funció explica que s'hi haguessin instal·lat poderoses colònies de mercaders estrangers, encapçalades per la genovesa i la catalana, la creixent activitat de les quals havia exigit la construcció de les corresponents infraestructures urbanístiques i d'equipament en el barri portuari, així com la instauració de cònsols específics.

L'activitat comercial dels catalans al golf de Cadis es veié afectada, tanmateix, per l'agressiva i onerosa política exterior de Jaume II d'Aragó. Durant la primera dècada del segle XIV, la "confederació" va consignar ingents recursos humans i econòmics en l'eixamplament alternatiu de fronteres terrestres i marítimes. Aquesta doble expansió l'enfrontava amb Gènova, per l'afermament del seu poder naval a la Mediterrània Occidental i per la conquesta d'enclavaments territorials a Grècia,

76. ACA, C, CRD, Jaume II, n. 5983.

77. El sobirà aragonès es comprometia a continuar optant, d'entre totes les vies disponibles per a rescabalar a Pere Borrell, per la més benigne i favorable per als súbdits de Sanç de Mallorca: ACA, C, reg. 245, fols. 53 r.-54 r.

78. ACA, C, reg. 245, fols. 60 v.

amb Pisa, per l'inf feudació pontificia de Sardenya, amb França, pel control de la senyoria de Montpel·lier i de la vall d'Aran, i amb Castella, per la preponderància a la Península Ibèrica. Les seqüeles de la decidida intervenció aragonesa, entre 1296 i 1302, a la guerra civil castellana, amb la subsegüent incorporació de la meitat septentrional del Regne de Múrcia a la Corona de Aragó⁷⁹, van ser llargues. Les relacions polítiques no es normalitzarien fins al desembre 1308, amb l'acord d'Alcalà, destinat a contenir, mitjançat una ofensiva conjunta, l'agressivitat granadina a l'estret de Gibraltar. La tibantor a nivell d'estats no va impedir als mercaders catalans reaparèixer a Sevilla abans de 1305, però els va constrènyer a adoptar-hi un perfil baix i va endarrerir la reinstal·lació del consolat. Aquest replegament forçós va ser aprofitant, no sols pels genovesos, els principals concurrents, sinó també, pels mallorquins, que hi esdevingueren en els representats dels negociants i armadors de la "confederació".

El 30 de març de 1308, aprofitant aquest context favorable, el lloctinent reial a Mallorca, d'acord amb les instruccions rebudes del monarca, anomena Simon Bennassar cònsol dels mallorquins a Sevilla⁸⁰. La iniciativa de Jaume II de Mallorca es produïa, en canvi, en un moment poc oportú per a la colònia catalana, ja que aleshores el seu cònsol, Nicolau Arnau⁸¹, maldava per recuperar-hi judicialment la llotja i el barri nacionals, dels quals havien estat desallotjant durant la fase àlgida de la guerra, empresa per la qual havia exigit la contribució financera dels mercaders balears i rossellonesos. A la tardor de 1309, el consell de Barcelona, després de notificar-li que les despeses ascendien ja a 7.422 morabatins castellans i 22 lliures barcelonines⁸², sol·licitava de Jaume II de Mallorca que obligués el seus súbdits a satisfer la part que els corresponia⁸³; els homes de negocis insulars i pirinencs, des de l'establiment del consolat propi, es desentenien. doncs, de l'esmentat procés. La gestió del edils no degué produir cap efecte, ja que el 10 d'octubre del 1310, el comte-rei reiterava la demanda al seu homòleg balear⁸⁴.

L'intercanvi de missives palesa que el restabliment de la cooperació política i militar entre la Corona d'Aragó i Castella, arranjada el 19 de desembre de 1308 al tractat d'Alcalà, no s'havia fet a càrrec del regne de Mallorca. El comte-rei, apro-

79. Acordada, el 1304, a la sentència arbitral de Torrelles i ratificada, l'any següent, al tractat d'Elx: E. GUINOT, *Els límits del Regne. El procés de formació territorial del País Valencià medieval (1238-1500)*, València, Edicions Alfons el Magnànim, 1995, pp. 103-115; A. RIERA MELIS, "La delimitació del sector meridional de la frontera entre la Corona Catalanoaragonesa i el Regne de Castella (1151-1305)", *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 25 (Barcelona, 2003-2004), pp. 89-90.

80. AHM, LR, II, fol 194 v.

81. F. SEVILLANO, "Mallorca y Castilla, 1276-1343", *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, XLVI (Castellón, 1970), p. 336.

82. Segons els comptes que els havia presentat el cònsol Jaume Llompart.

83. Vegeu *infra*, nota 62.

84. ACA, C, reg. 145, fols 167 r.-167 v.

fitant l'agitada situació interna de Castella, hi havia assolit de Ferran IV, a canvi d'una forta aportació naval, el reconeixement del dret de conquesta sobre la ciutat d'Almeria i un sisena part del territori del sultanat granadí⁸⁵. Disset mesos després, el 8 de juny de 1310, Jaume II de Mallorca, com a rescabament a la seva contribució militar a la fracassada campanya d'Almeria⁸⁶, obtenia per als seus súbdits del castellà el dret de lliure comerç en tots els seus dominis i la garantia d'escala segura, en el decurs dels seus desplaçaments vers al Magreb, en els ports andalusos i murcians, extensible, a més, als mercaders musulmans i jueus en trànsit des de Berberia cap a l'arxipèlag⁸⁷. Per tal que el privilegi de Ferran IV no en feia cap esment, sembla que el monarca balear hagué de retirar el seu delegat diplomàtic de Sevilla; la renúncia no va implicar, emperò, que els seus súbdits assumissin una part dels costos processals esmentats ni de les ulteriors despeses de funcionament del consolat dels catalans. El boicot fiscal practicat pel mercaders balears i rossellonesos a la capital andalusa, segons els consellers de Barcelona, no tenia cap mena de justificació, ja que, després de la creació del Regne de Mallorca, hi continuaven formant part de la "nació" catalana i, per tant, romanien sotmesos a la jurisdicció representat del comte-rei i hi compartien, a més, les reduccions aranzelàries i la infraestructura comercial amb els súbdits directes del comte-rei⁸⁸. La qüestió va ser plantejada, a mitjan juliol 1312, pel consistori barceloní a Arnau Traver, assessor de Sanç de Mallorca, durant una entrevista celebrada a la ciutat comtal⁸⁹. La gestió no va produir, emperò, cap resultat. El 19 de juliol de 1315, els consellers reiteraven la demanda al monarca balear⁹⁰, sense obtenir resposta. La disputa havia entrat en una fase d'estancament que no satisfieia a cap de les dues parts. Sevilla, per altra part, havia esdevingut una plaça perillosa, ja que la flota local, malgrat que els acords de pau vigents incloïen el dret de lliure navegació, impedia, amb el consentiment tàcit del sobirà castellà, als mercaders catalans i balears comerciar amb el Marroc⁹¹.

L'horitzó principal dels negociadors mallorquins no era, emperò Sevilla, sinó el Magreb Oriental, on una relació de forces especialment favorable les permetia

85. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Magrib*, pp. 389-390.

86. Que va consistir en un contingent de cavalleria, integrat bàsicament per rossellonesos, amb l'infant Ferran al front; un nombre encara no precisat de galeres, llenys i tarides, i 159.950 tornesos d'argent: ACA, CRD, Jaume II, n. 3688. R. MUNTANER, "Crònica", *Les quatre grans cròniques*, ed. F. Soldevila, Barcelona, Selecta, 1971, p. 887. J. ZURITA, *Anales de la Corona de Aragón*, ed. A. Canellas, Zaragoza, CSIC, II, 19**, p. 713.

87. J. M. QUADRADO, *Privilegios y franquicias de Mallorca*, Palma de Mallorca, Escuela Tipográfica Provincial, 1894, p. 33.

88. Vegeu *infra*, nota 100.

89. Arran de l'homenatge prestat per Sanç a Jaume II, davant de les Corts Catalanes: ACA, CRD, Jaume II, n. 5.729.

90. AHCB, LC, III, fols 29 v.-30 r.

91. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p. 467.

arribar, en el terreny de la representació diplomàtica, a resultats molt més positius que al golf de Cadis. A començament del 1313, arran de sengles tractats de pau, el rei Sanç va obtenir —com ja s'ha exposat— la reobertura del consolat de mallorquins a Bugia i la creació de dos consolats nous, un per a les places de Djidjelli, Alcoll i Constantina⁹², i un altre per a les de Tunis i Bona⁹³. Tot i aquests èxits diplomàtics, el Regne de Mallorca, a l'exterior, no era percebut, tanmateix, com un estat plenament sobirà. Els esforços diplomàtics desplegats per la cort de Perpinyà no aconseguien diluir, a França o al Magreb, la idea que la creació del petit i dispers reialme, arran de les disposicions testamentaries de Jaume I, no havia truncat del tot la unitat jurisdiccional de la Corona, que els monarques balears administraven els seus dominis en qualitat de delegat del comte-rei, que s'hi havia reservat un cert control. El problema, per als negociadors estrangers, consistia només en avaluar l'abast de la jerarquització interna existent, des de la mort de Jaume I, al si del casal de Barcelona, en calibrar si el nivell d'autonomia política i econòmica de què gaudien els habitants dels territoris regits per membres col·laterals de la dinastia fora de les respectives fronteres els permetia disposar de representants propis a ultramar. Com explicar sinó que en les negociacions d'uns acords de pau destinats a regular les relacions entre el Regne de Mallorca i els dos sultanats d'Ifriqiya, haguessin intervingut Joan Pucull, cònsol dels catalans a Bugia⁹⁴, i Bernat de Fonts, alcaid de la milícia cristiana de Tunis⁹⁵? La hipòtesi queda confirmada, altrament, per la documentació complementària generada per l'acord de Tunis. De les cartes adreçades, a la darrerria de gener de 1313, a Jaume II per Ibn al Lihyani⁹⁶ i Bernat de Fonts⁹⁷, es desprèn que, tot i que el negociador mallorquí⁹⁸, havia obert les negociacions declarant que totes les propostes del monarca balear havien estat consensuades amb el comte-rei, el seu principal aliat, el sultà, quant a la demanda de consolat propi, només en va autoritzar —per suggeriment de Bernat de Fonts— l'establiment provisional, condicionant-ne la continuïtat al vist i plau del sobirà aragonès.

La cort de Perpinyà va posar en pràctica ràpidament les clàusules dels acords, designant Benet Blancall i Orset Sescodines⁹⁹, cònsols de mallorquins a Bugia i a

92. E.K AGUILÓ, "Tractat de pau entre Mallorca i Bugia", pp. 218-219.

93. R. BRUNSCHVIG, *La Berbérie Orientale sous les Hafsides*, I, p.135. M. DURLIAT, *L'Art al Regne de Mallorca*, p. 25, nota17.

94. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane et le Maghrib*, p 501.

95. *Ibidem*

96. M. ALARCÓN-R. GARCIA DE LINARES, *Los documentos árabes del Archivo de la Corona de Aragón*, p. 283

97. A. MASIÀ DE ROS, *La Corona de Aragón y los estados del norte de África*, Barcelona, Instituto de Estudios Mediterráneos, 1951, p. 490.

98. Gregori Salambé, un qualificat representat dels mercaders balears.

99. Que havien intervingut en les negociacions, com es desprèn de la presència de Benet Blancall, des de la darrerria de febrer a mitjan d'agost de 1312, a Bugia [AHM, LL, III, fols 21 r. i 50 r.],

Tunis, respectivament. La iniciativa va provocar la protesta immediata del consell de Barcelona, que, a començament de març, després de recordar-li que els mercaders mallorquins, arran del privilegis concedits per Jaume I a la ciutat, romanien, tant a Berberia com a qualsevol altra àrea d'ultramar, sota la jurisdicció del cònsols de catalans, va anunciar a Sanç de Mallorca la tramesa, per la darrera d'abril, d'una legació, que li exposaria amb detall les seves queixes¹⁰⁰. El monarca illenc, que reivindicava el dret a controlar directament l'activitat econòmica desenvolupada pel seus súbdits més enllà de les fronteres del regne, no sols va sol·licitar al lloctinent de Mallorca que redactés, amb l'assessorament dels jurats de la capital, un informe amb totes les argumentacions legals disponibles, per tal de neutralitzar jurídicament la demanda catalana¹⁰¹, sinó que a més va ampliar la xarxa de representants exteriors amb el nomenament, el 9 d'abril, de Domènec Cima cònsol dels mallorquins a Alger¹⁰², un plaça perifèrica del sultanat de Tremissèn, controlada de fet per poders locals i freqüentada pel mercaders mallorquins i catalans¹⁰³.

Els assessors de Sanç, amb els documents custodiats a l'arxiu de la cort i els tramesos per les autoritats balears, van oposar una ferrenya resistència als síndics del consistori barceloní. Atès que ni al tractat de Perpinyà ni al d'Argeles hi havia cap clàusula que establis explícitament que els mercaders balears i rossellonesos continuarien, a ultramar, sota la jurisdicció dels cònsol de catalans, el monarca balear, segons els seus assessors, estava facultat, des de la creació del reialme, per a obrir, amb l'autorització del govern corresponent, legacions a l'exterior, per a establir jutges mercantils propis en totes les places mediterrànies o atlàntiques freqüentades pel seus súbdits. Les negociacions es tancaren amb un compromís recíproc d'examinar amb més cura la qüestió, un resultat decepcionant per als catalans. El fracàs de l'ambaixada municipal va provocar un tomb en els plantejaments diplomàtics, un canvi de protagonistes i d'escenaris: Jaume II d'Aragó, a començament d'agost de 1313, exposava a Ibn al-Lihyani, per mitjà de l'ambaixador Guillem Oulomar, el seu descontent per la instauració d'un cònsol dels mallorquins a Tunis¹⁰⁴. El sultà, assessorat probablement pel delegat del monarca balear, va es decantar, emperò, per la fermesa, per la salvaguarda de la seva autoritat davant l'exigència del poderós sobirà aragonès, ratificant el funcionament del consolat. La coexistència d'un representant de Sanç de Mallorca amb un altre de Jaume II a la mateixa plaça, pel fet d'afavorir l'emulació, prest es revelaria, emperò, conflictiva: durant l'hivern de

i de la tramesa d' Orset Sescodines, el 26 d'abril d'aquell mateix any, a Tunis, on romanien encara pel gener del 1313 [CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane el la Maghrib*, p. 500, nota 2].

100. AHM, LR, III, fol 94 v.

101. IBIDEM.

102. AHM, LR, III, fols. 97 v.-98r.

103. CH. E. DUFOURCQ, *L'Espagne Catalane el la Maghrib*, pp. 475-476.

104. ACA, C, reg. 337, fol. 197 r.

1314, quan el cònsol català¹⁰⁵ acabava d'obtenir d'Abu-Bakr de Bugia l'alliberament de quaranta súbdits del comte-rei, un comentari formulats pel seu homòleg balear¹⁰⁶ davant l'alfaquí local van frustrar l'operació. La ingerència va provocar, el 30 de març, una ferma protesta de Jaume II, que va reclamar a Sanç de Mallorca un càstig exemplar per al cònsol, una desautorització explícita del seu comportament i una sol·licitud d'alliberació dels esmentats captius adreçada directament al sultà. El comte-rei advertia, a més, al monarca balear que, si per aquesta causa, esclatava un conflicte armat, el Regne de Mallorca, com a conseqüència de la relació preferent que vinculava ambdós estats, s'hauria d'alinear amb la Corona Catalanoaragonesa i denunciar el tractat de pau vigent amb Bugia¹⁰⁷

La qüestió consular romanica encara oberta durant la primavera 1317, quan Jaume II, pressionat pel consistori de Barcelona, va exigir-ne a la cort de Perpinyà el tancament definitiu. La resposta del mallorquí va tornar ser, tanmateix, dilatòria: al·legà que havia delegat la coordinació de les negociacions en el seu conseller Arnau Traver¹⁰⁸, el qual es trobava a França i, per tant, no podia, durant la seva absència, reexaminar el litigi i donar-li una resposta jurídicament fonamentada¹⁰⁹. Per als assessors del monarca balear, l'exigència del comte-rei i del consell de Barcelona de continuar monopolitzant la representació exterior dels mercader insulars i pirinencs no era més que una arbitrarietat, una mesura de força, una reclamació amb una base jurídica insuficient. La necessitat imperiosa de comptar amb el suport econòmic i naval del Regne de Mallorca en la imminent conquesta de Cerdenya, en el decurs de la qual els ports balears jugarien un paper decisiu, i la manca d'arguments jurídics contundents van induir la Corona Catalanoaragonesa a tolerar la multiplicació dels consols de mallorquins a ultramar i a no treure la disputa, malgrat la morosa actitud adoptada per la cort de Perpinyà, dels canals diplomàtics.

d. La complexa resolució dels conflictes amb França

El comerç entre ambdós vessants de les Corberes havia experimentat, durant la primavera de 1305, un sotrac important: al tancament a la navegació dels graus melgoresos i a la exigència sistemàtica de les lleudes de Narbona i Aigües-Mortes, s'havien afegit —com ja s'ha exposat— el veto a l'exportació de articles tèxtils semielaborats i llana, i les mesures instaurades pels duaners gals, al golf de Lleó, per tal d'eradicar el contraban i les exportacions clandestines. Aquestes mesures, a més

105. Joan Puculull.

106. Benet Blancall.

107. ACA, C, reg. 241, fol. 149 r.

108. Vegeu *supra*, nota 89.

109. ACA, CRD, Jaume II, n. 5.729.

de provocar alarma i descontent entre els mercaderes catalans i balears, ja que repercutien negativament en la rendibilitat dels intercanvis al Llenguadoc, elevaren la tibantor que ja caracteritzava les relacions que mantenien aleshores la Corona d'Aragó i el Regne de Mallorca amb França. Les mesures de Felip IV obriren un nou escenari caracteritzat per la desconfiança recíproca, la propensió a les mesures de força i la renúncia a la via de la negociació, tant a nivell polític com econòmic. La primera conseqüència fou el reinici dels robatoris i de les incautacions de mercaderies a ambdós costats de la frontera: el lloctinent del senescal de Carcassona, el 27 de setembre de 1306, denunciava a Jaume II d'Aragó la sostreta, per part de "pirates catalans", de 47 draps tenyits, en aigües de Lloret, a quatre mercaders narbonesos¹¹⁰ que es dirigien a València¹¹¹. Cinc mesos després, era el senescal el que notificava al comte-rei l'atac a una embarcació narbonesa; els "pirates catalans", en aquest cas, s'havien apoderat de la vela nova del vaixell, de les vitualles, les armes i els vestits de la tripulació, d'una bala de draps de Narbona i d'una carta nàutica¹¹².

Pressionades pels damnificats, les autoritats gal·les, a més de concedir les corresponents llicències de marca, van autoritzar l'armament d'embarcacions corsàries al litoral occità. L'eficàcia de la mesura estava garantida, atesa la quantitat d'embarcacions que, des del litoral català, creuaven el golf de Lléo, rumb a Aigües Mortes, l'avantport de Montpellier. La primera víctima documentada del corsarisme narbonès, va ser Jaume Terrer, ciutadà de Tortosa, la galera del qual fou capturada, quan es dirigia cap a Aigües Mortes, per una embarcació narbonesa, patronejada per Joan Llätzer. Les seves demandes d'indemnització als senescals de Carcassona i de Belcaire no degueren ateses, ja que Jaume II d'Aragó li va concedir, durant el primer semestre de 1308, una llicència de marca contra els súbdits del rei de França, per valor de 30.000 sous barcelonins¹¹³. El ràpid replegament dels mercaders narbonesos degué reduir, emperò, el contingent de mercaderies embargables dintre de les fronteres de la "confederació", atès que el concessionari, el 17 d'agost de 1308, anomenava procuradors a Guillem Palomer i Guillem Cucullada, barcelonesos, tot facultant-los per exigir, en nom seu, al senescal de Belcaire, la part que li corresponia dels bens d'Ivonne Girard¹¹⁴. La demanda, si es va arribar a formular, no degué produir, arran de la tensió vigent entre l'administració gal·la i aragonesa, cap efecte. Més receptius es mostraren, en canvi, els oficials reials catalans: el veguer de Barcelona, entre gener y març de 1309, va confiscar una bala de draps tenyits¹¹⁵ a Arnau

110. Jaume Arquejat, Raimon Portal, Bereguer Cruscades i Raimon Benecec.

111. ACA, CRD, Jaume II, n. 2.759.

112. ACA, CRD, Jaume II, n. 2.756.

113. A. BLANC, *Livre de Jacme Olivier*, II-1, pp. 584-585.

114. ACB, Notarials, Bernat de Vilarúbia, manual 1302-1308, fol. 180 v.-1181 r.

115. De Limós i d'altres ciutats occitanes, valorats en 200 sous barcelonins.

de Molins, de Pamiers, i Bernat de Naimes, de Belmont-sur-Race¹¹⁶, i 120 draps¹¹⁷ i altres mercaderies a diversos mercaders narbonesos¹¹⁸.

Les autoritats gal·les, com a represàlia, segrestaren mercaderies als ciutadans de la Corona Catalanoaragonesa al Llenguadoc i per tot arreu de França. El consell de Barcelona, davant els costos creixent de l'escalada de confiscacions recíproques, va demanar una intervenció diplomàtica al més alt nivell. Jaume II, el 14 de juliol, no sols denunciava als senescals de Bellcaire i de Carcasona les confiscacions de bens practicades, en les seves respectives circumscripcions i en el conjunt del Regne de França, als comerciants catalans, sinó que sol·licitava¹¹⁹, a més, a Felip IV la derogació de les mesures de força i el reintegrament de les mercaderies confiscades¹²⁰. La situació, emperò, no era encara prou madura al nord de les Corberes: el Capet, per a reduir el dèficit gairebé crònic de la hisenda gal·la, va incrementar, al llarg de 1311, la pressió aranzelària al Llenguadoc, amb sengles taxes, una, específica, de 4 diners per bala sobre totes les exportacions tèxtils efectuades, des de Narbona, per mercaders i paraires locals¹²¹, i un altra, *ad valorem*, de 6 diners per lliura, quan l'exportador era estranger¹²². La situació no començaria a evolucionar, tanmateix, fins el segon quadrimestre de 1312, quan Felip IV, en una renovació del veto de treta de llana nacional i anglesa del territori francès, promulgada el 28 d'agost, no esmentava ja els draps crus i blancs¹²³. Aquesta absència no ha de ser, emperò, sobrevalorada, no constitueix encara un testimoni fiable de la liberalització de les exportacions dels articles tèxtils semielaborats; significa només la probable concessió transitòria d'algunes facilitats als súbdits dels reis d'Aragó i de Mallorca, en l'inici d'una important partida diplomàtica, endegada per a tancar definitivament els principals litigis pendents entre els tres estats: el destí de la Vall d'Aran, administrat en segrest pel monarca balear, les marques recíproques, el tràfic fronterer i les relacions comercials.

Les negociacions s'iniciaren a la darrera de l'estiu. Pel que feia a les represàlies, sembla que s'esbossaren, d'entrada, dues postures antagòniques: mentre que una part devia considerar que s'havien de suspendre les incautacions de mercaderies des de l'inici de les conversacions, l'altra abogaria per mantenir-les fins que s'arribés a un resultat acceptable al respecte. El contrast de posicions va conduir prest les ne-

116. A. BLANC, *Livre de Jacme Olivier*, II-1, pp. 584-585.

117. Dels quals 69 eren de Narbona i 69 de Flandes.

118. G. ROMESTAN, "Mercaders llenguadocians", p. 188.

119. Per mitjà de Bernat de Font, el seu ambaixador a la cort de Paris.

120. ACA, C, reg. 238, fol. 182 r.; ed. C. Batlle a A. de CAPMANY, *Memorias històriques de la ciudad de Barcelona*, II-1, p. 124.

121. G. ROMESTAN, "La gabelle des draps", p. 201.

122. ACA, C, reg. 337, fol. 245 v.

123. G. BIGWOOD, "La politique de la laine en France", p. 83. G. ROMESTAN, "La gabelle des draps", p. 201.

gociacions a un atzucac; Jaume II, l'11 d'octubre, notificava al consell de Barcelona que, per tal com les transaccions havien caigut en un punt mort, ordenessin a tots els seus conciutadans que, a fi d'evitar més danys, evacuessin el territori gal¹²⁴. Unes setmanes més tard, es negava a pagar un deute a Jean Danuult, mercader de Bruges, tot al·legant que encara estava en vigor la marca antifrancesa concedida a Jaume Terrer¹²⁵. El creditor, per a cobrar la quantitat, hauria de demostrar documentalment que no estava sota la jurisdicció de Felip IV.

Després de mesos de gestions diplomàtiques, els negociadors catalans¹²⁶ y francesos aconseguiren arribar a un acord, que fou signat, durant la primavera de 1313, per Felip IV, a Poissy, i per Jaume II, a Barcelona El Capet reconeixia que la Vall d'Aran formava part de la Corona d'Aragó i autoritzava, per tant, a Sanç de Mallorca a restituir-ne l'administració a Jaume II d'Aragó. Pel que feia a les represàlies comercials, Felip IV, el 26 de maig, comunicava als custodis dels ports i de les fronteres que, arran del nou tractat, restablí la llibertat de tràfic per als comerciants i demés ciutadans de la Corona Catalanoaragonesa, els quals, des d'ara, podrien entrar i sortir del regne, amb els seus semovents, mercaderies, diners i, fins i tot, metalls preciosos¹²⁷. Jaume II, com a contrapartida, feia saber, tres dies després, als seus oficials que havia prohibit la concessió de llicències de marca contra ciutadans francesos per defecte de justícia¹²⁸. Els damnificats, d'ara endavant, haurien de cursar una reclamació directament al sobirà, detallant les circumstàncies del robatori i la magnitud de les pèrdues, perquè la fes arribar a les autoritats gal·les, les quals haurien d'indemnitzar el sol·licitant en un termini inferior als nou mesos. En cas d'absència del comte-rei, la requisició es presentaria, a Barcelona, davant el procurador reial. La notícia degué ser rebuda amb escepticisme entre els afectats, ja que Jaume II havia de ratificar, l'1 de setembre, que havien quedat anul·lades, tant a la Corona Catalanoaragonesa com a França, totes les marques recíproques¹²⁹. Només romaní pendent, doncs, la tasca de avaluar les quantitats pendents de pagament als damnificats d'ambdós costats de la frontera. Els oficials capets, a començament de 1314, presentaren una liquidació de pèrdues per un valor global de 3.227 lliures, 2.950 de les quals –més del 90%– corresponien a mercaders narbonesos¹³⁰. La dada

124. ACA, C, reg. 240/I, fols. 89 r.-89 v.

125. ACA, C, reg. 240/I, fols 118 v.-119 r.

126. Bereneguer d'Argelaguer i Bernat de Torre.

127. ACA, CRD, Jaume II, n. 4.756 i 4.759; ed. J. REGLÀ, "El comercio entre Francia y la Corona de Aragón en los siglos XIII y XIV y sus relaciones con el desenvolvimiento de la industria textil catalana", *Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos*, Zaragoza, 1952, VI, pp. 64-65.

128. ACA, C, reg. 336, fols. 105 r.-105 v.; ed. J. REGLÀ, "El comercio entre Francia y la Corona de Aragón en los siglos XIII y XIV y sus relaciones con el desenvolvimiento de la industria textil catalana", *Primer Congreso Internacional de Estudios Pirenaicos*, Zaragoza, 1952, VI, pp. 63-64.

129. ACA, C, reg. 241, fols. 42 r.-43 v.

130. G. ROMESTAN, "Mercaders llenguadocians", p. 191.

palesa el protagonisme assumit, a començament del segle XIV, pels comerciants i els paraires de la capital del Baix Aude en el tràfic comercial entre el Llenguadoc i Catalunya.

El tractat de Poissy no va resoldre, tanmateix, tots els conflictes plantejats entre els tres estats, en romangueren oberts, sense solució, dos: el tancament a la navegació dels graus melgoresos i el veto d'exportació dels articles tèxtils semielaborats en el Llenguadoc. El desenvolupament de la draperia urbana, a la Corona Catalanoaragonesa i al Regne de Mallorca, havia permès substituir entretant una bona part dels draps crus occitans per teles perpinyaneses i barcelonines, les quals començaven a ser conegudes i apreciades a Sicília i Sardenya. Les seqüeles de la interferència en els accessos marítims a Montpel·lier i de les mesures proteccionistes instaurades pels Capets a Occitània sobre el funcionament dels mercats tèxtils situats al sud de les Corberes eren al 1313 força inferiors que vuit anys abans. Les mesures dissenyades pels assessors de Felip IV per refermar la integració econòmica de la senyoria de Montpel·lier a França havien provocat un efecte secundari no previst, el desvetllament del sector llaner a ambdós vessants dels Pirineus Orientals, una qüestió que, pel seu interès, mereix, emperò, un altre article.